

Hannu Virtanen

Selkokielen tarvearvio 2014

Sisällys

1. Esipuhe	3
2. Kuka tarvitsee selkokieltä?	4
3. Aiemmat tarvearviot	6
4. Kansainvälistä tietoa (Leealaura Leskelä)	7
5. Taustatietoa uuden arvion laatimiseen	10
6. Lukutaitotutkimusten Suomen tuloksia	15
7. Tarve on lisääntynyt	18
8. Selkokielen tarvearvio 2014 ...	20

Selkokielen tarvearvio 2014
Selkokeskus, Kehitysvammaliitto ry
selkokeskus@kvl.fi
www.selkokeskus.fi
©Hannu Virtanen, Leealaura Leskelä ja
Kehitysvammaliitto 2014
Taitto: Hannu Virtanen
ISBN 978-951-580-566-9 (painettu)
ISBN 978-951-580-567-6 (verkko)

Esipuhe

Kuinka moni ihminen Suomessa tarvitsee selkokieleistä tiedonvälitystä ja kulttuuria? Asiaa ei ole tutkittu, mutta selkokielen kehittäjät ovat esittäneet arvioita jo 1980-luvulta lähtien. Arvion pohjana ovat olleet erilaiset tilastotiedot (esimerkiksi erityisoppilaiden määrä, eri vammaisryhmien koot), kansainväliset vertailutiedot sekä 2000-luvun alusta lähtien myös lukutaitotutkimukset.

Edellinen arvio on vuodelta 2002, ja sen jälkeen monet asiat ovat muuttuneet. Selkokielen näkökulmasta suurimmat muutokset ovat koskeneet Suomen väestörakennetta: maahanmuuttajien määrä on kaksinkertaistunut ja yli 65-vuotiaiden määrä kasvanut usealla prosentilla. Onkin siis oletettavaa, että selkokielen tarve on kasvanut yli kymmenen vuoden aikana.

Aika uuden arvion tekemiseen oli sikäli otollinen, että syksyllä 2013 julkistettiin kansainvälisen aikuistutkimuksen PIAAC 2012 ensituloksia. Myös nuorten lukutaidosta tehty viimeinen laaja PISA-tutkimus on suhteellinen tuore eli vuodelta 2009. Lisäksi joulukuussa 2013 julkistettiin PISA 2012, jossa matematiikan osaamisen ohella saatiin tietoa myös lukutaidosta.

Kyse on kuitenkin vain arviosta. Tavoite on saada yleiseen käyttöön luku, jota voidaan käyttää perusteltuna selkokielen tarpeen arviona. Toivottavaa on, että aiheeseen paneudutaan myös tutkimuksessa lähivuosina.

Selkokielellä arvioissa tarkoitetaan suomen kielen muotoa, joka on mukautettu sisältönsä, sanastoltaan ja rakenteeltaan yleiskieltä luettavammaksi ja ymmärrettävämmäksi. Selkokielen tarvitsijoiksi arvioissa on ajateltu ne henkilöt, jotka todennäköisesti hyötyvät selkokielisestä tekstistä. Heillä on siis usein vaikeuksia ymmärtää asian olennainen sisältö, vaikka se olisi esitetty hyvällä yleiskielellä.

Tein ensimmäisen arvioni 1980-luvun puolivälissä, ja tämä tulee olemaan osaltani viimeinen. Toivottavasti kehitys jatkuu, ja selkokieli saa yhä enemmän tilaa yhteiskunnassa.

Kiitokset Leealaura Leskelälle Kansainvälistä tietoa -luvusta.

Helsingissä 2.1.2014

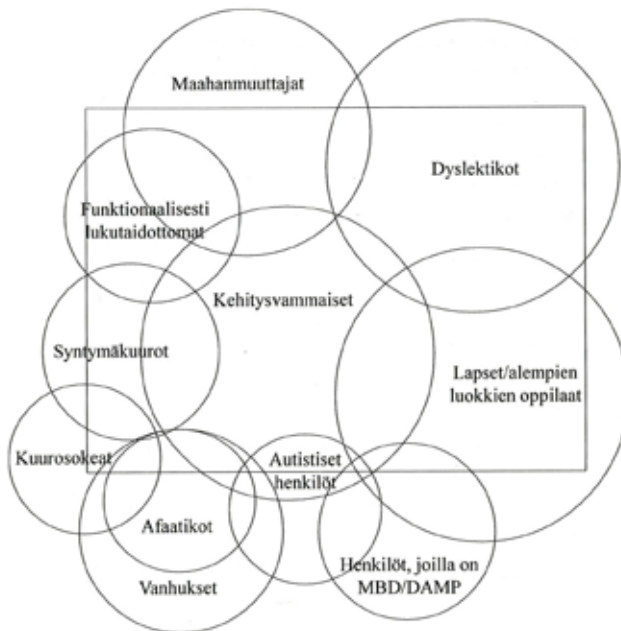
Hannu Virtanen

Kuka tarvitsee selkokieltä?

Ensimmäinen suomenkielinen luettelo selkokielen tarvitsijoista on Kari Vaijärven toimittamassa *Selkokirjat*-luettelossa (Kirjastopalvelu 1982). Luettelo perustuu UNESCO:n vammaisten kulttuuritarjontaa käsitelleessä seminaarissa pidettyyn esitelmään ja keskittyy näin ollen vain eri vammaisryhmiin. Lopussa kuitenkin todetaan, että ”myöhään lukemaan oppivat ja kielenkehityksessään viivästyneet voivat myös hyötyä selkokielestä”.

Pertti Rajalan ja Hannu Virtasen kirjassa *Selkokieli, miten sanoma perille* (Kirjastopalvelu 1986) esitellään tarkemmin eri ryhmät nimikkeillä psyykkisesti kehitysvammaiset, cp-vammaiset, afaatikot, MBD-oireiset, kuulovammaiset, lukihäiriöiset ja vanhukset. Pertti Rajalan *Selkokirjoittajan oppaassa* (Kirjastopalvelu 1990) mukaan on tullut uutena ryhmänä suomen kieltä opettelevat (siirtolaiset, pakolaiset, vähemmistöt).

Ari Sainion toimittamassa kirjassa *Teksti, joka rakastaa lukijaansa* (BTJ Kirjastopalvelu 2000), on esitelty ruotsalaisen Bror Tronbacken kaavio, jossa on kuvattu selkomateriaalien käyttäjäryhmät Ruotsissa. Tronbacke on tehnyt kuvion 1997, ja siinä on pyritty kuaamaan eri ryhmien suuruutta ja sitä, että ne menevät monin osin päällekkäin.

Selkomateriaalien käyttäjäryhmät. Bror Tronbacke 1997.

Hannu Virtasen *Selkokielen käsikirjassa* (Kehitysvammaliitto 2009) selkokielen tarvitsijoiden ryhmittelyn pohjana käytettiin luetteloa, jonka perusteella opetusviranomaiset hyväksyivät nuoren erityisopetukseen. Tuolloin viranomaiset hyväksyivät ammatilliseen erityisopetukseen nuoria, joilla on esimerkiksi hahmottamisen, tarkkaavaisuuden ja keskittymisen vaikeuksia, kielellisiä vaikeuksia, kehityksen viivästyminen tai autismiin tai Aspergerin oireyhtymään liittyviä oppimisvaikeuksia.

Lisäksi käsikirjassa todetaan, että ongelmia kielen ymmärtämisen kanssa voi tulla myös aikuisiässä esimerkiksi aivohalvauksen tai ikääntymiseen liittyvien muistihäiriöitten vuoksi. Vielä mainitaan omiana ryhmänään maahanmuuttajat, joilla suomen kielen taito on puutteellinen, ja mukana ovat joiltakin osin myös maahanmuuttajaperheitten S2-opetuksessa olevat nuoret. Tämän lisäksi todetaan, että selkokielestä voi olla hyötyä muun muassa kielellisille ja etnisille vähemmistöille, mielenterveyskuntoutujille, syrjäytyneille ja toisinaan myös tavallisille koululaisille ja suurelle yleisölle.

Yhteenvedona Selkokielen käsikirjassa esitetään seuraava luettelo:

Selkokielestä hyötyviä on ainakin seuraavissa väestöryhmissä (aina kuitenkin vain osa kyseisestä ryhmästä):

1. henkilöt, joilla on ongelmia hahmottamisen, tarkkaavaisuuden ja keskittymisen alueella (ADHD, FASD)
2. henkilöt, joilla kielellisiä vaikeuksia (lukivaikeus, dysfasia eli kiellinen erityisvaikeus)
3. henkilöt, joiden kehitys on viivästynyt (kehitysvammaiset ja muut, joilla on laaja-alaisia oppimisvaikeuksia)
4. henkilöt, joilla on autismin kirjoon liittyviä oppimisvaikeuksia
5. henkilöt, joilla on aivoverenkierron häiriö (AVH, afasia)
6. vanhukset ja muistihäiriöiset (erityisesti dementiaa sairastavat, hyvin iäkkäät)
7. maahanmuuttajat ja kielenoppijat
8. muut ryhmät (etniset ja kielelliset vähemmistöt, mielenterveyskuntoutajat, syrjäytyneet, ulkosuomalaiset, koululaiset, suuri yleisö).

Käsikirjan ilmestymisen jälkeen selkokielen tarvitsijat tiivistettiin *Haavoittuva keskustelu* -kirjaan (toim. Leealaura Leskelä ja Camilla Lindholm, Kehitysvammaliitto 2012) lyhyempään muotoon:

Selkokielestä voivat hyötyä ihmiset,

1. joiden kielelliset vaikeudet johtuvat synnynnäisestä ja pysyvästä neurobiologisesta poikkeavuudesta (taustalla esim. kehitysvamma, kielellinen erityisvaikeus, lukivaikeus, ADHD tmv.)
2. joiden kielelliset taidot ovat heikentyneet (taustalla esim. muistisairaus tai afasia)
3. joille suomi ei ole äidinkieli (esim. kielenoppijat, vähemmistökielten puhujat, viittomakieliset).

Yhteenvedona voi todeta, että pienin variaatioin selkokielen kohderyhmät on katsottu jo pitkään lähes samoiksi. Osin ryhmien nimitykset ovat kuitenkin muuttuneet ja tilalle on tullut uusia. Jo kadonnut ilmaus on MBD (tilalla ADHD), myös melko tuore ilmaus dysfasia on katoamassa (tilalle kielellinen erityisvaikeus) ja autismi on korvautumassa ilmaisulla autismin kirjo. Lisäksi sanaa maahanmuuttaja on joissakin yhteyksissä pidetty huonona, ja sen tilalla on käytetty sanaa siirtolainen tai uussuomalainen. Viime vuosina mukaan on tullut myös kaksi uutta ryhmää eli FASD (Fetal Alcohol Spectrum Disorders) ja laaja alaiset oppimishäiriöt eli LOV.

Selkokielen tarvitsijaryhmiä ei tässä yhteydessä määritellä uudestaan vaan pitäydytään Selkokielen käsikirjan luokittelussa.

Aiemmat tarvearviot

Ensimmäiset arviot selkokielen tarpeesta on esitetty Suomessa vuonna 1986 Pertti Rajalan ja Hannu Virtasen kirjassa *Selkokieli, miten sanoma perille* (Kirjastopalvelu Oy 1986). Selkokielisen tiedonvälityksen ja kirjallisuuden tarpeeksi arvioitiin silloin lasten ja nuorten keskuudessa 4–6 % ikäluokasta, työikäisessä väestössä 2–3 % ikäluokasta. Vanhusväestön osalta arviota ei esitetty. Arvio oli maltillinen ja poikkesi alaspäin useimmista luvuista, joita oli esitetty samoihin aikoihin muilta tahoilta. Arvion pohjalta levisi lukuihin oppaisiin, opinnäytteisiin ja lehtiartikkeleihin tieto, jonka mukaan selkokielen tarvit-sijoita olisi Suomessa noin 100 000–200 000.

Merkittävää uutta tietoa ja tukea tarpeen arvioimiselle saatiin 1990-luvun lopulla uusista tutkimuksista. Silloin valmistui OECD:n aloitteesta tehty aikuisten lukutaitotutkimus (Pirjo Linnakylä, Antero Malin, Irja Blomqvist, Sari Sulkunen: *Lukutaito työssä ja arjessa*. Jyväskylän yliopisto 2000). Vuoden 2001 lopussa julkistettiin myös kansainvälisen, 32 maassa tehdyn nuorten lukutaitotutkimuksen ensitulokset (Jouni Välijärvi, Pirjo Linnakylä, Pekka Kupari, Pasi Reinikainen, Antero Malin, Eija Puhakka: *Suomen tulevaisuuden osaajat*, Jyväskylän yliopisto 2001). Tämä niin sanottu PISA-tutkimus oli OECD-maiden siihen mennessä laajin ja monipuolisin koulutuksen vertailututkimus.

Uuden tiedon pohjalta Selkokeskuksessa tehtiin uusi arvio, jota esiteltiin teoksessa *Selkokirjoittajan opas* (Kehitysvammaliitto 2002). Kirjassa todetaan, että selkokielen tarpeesta voidaan edelleen esittää vain likimääräisiä arvioita, jotka pohjautuvat eri tahoilta kerättyihin tutkimus- ja tilastotietoihin. Arviossa selkokielen tarvitsijoiden määrä oli noussut ja siinä oli edelleen otettu huomioon eri ikäkaudet:

Selkokielen tarve vaihtelee eri ikäkausina:

- lapset ja nuoret 4–8 %
- työikäiset 4–6%
- yli 65-vuotiaat 10–20%.

Selkokielen kohderyhmiin kuuluu Suomessa noin 200 000–350 000 (4–7%) suomalaisista. Heistä pieni osa on myös mekaanisesti lukutaidottomia ja pieni osa tarvitsee puhetta tukevaa ja korvaavaa kommunikointia.

Arvio oli edelleen maltillinen verrattuna monilta muilta tahoilta annettuihin lukuihin. Arvio otettiin mukaan Selkokeskuksen koulutusaineistoihin, ja sitä kautta se levisi laajasti käyttöön ja on ollut käytössä tähän päivään asti.

Kansainvälistä tietoa

Leealaura Leskelä

Selkotoiminta näyttää saaneen hyvin vaihtelevia muotoja eri maissa. Jopa peruskysymyksiin, kuten ketkä tarvitsevat selkokieltä tai mitä se on, vastataan eri maissa eri tavoin. Erot selittyvät osin sillä, millaiset tahot kussakin maassa ovat ottaneet päävastuun selkokielen edistämistä ja rahoittamisesta. Selkokieltä kehittävät esimerkiksi itsenäiset valtakunnalliset selkokeskukset (esim. Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa), eri järjestöihin perustetut keskukset, joissa tavoitteena on tuottaa selkokieltä yhden kohderyhmän tarpeisiin (esim. Saksassa, Tanskassa ja Englannissa), yliopistojen, korkeakoulujen tai tutkimuslaitosten yhteydessä toimivat keskukset (esim. Itävallassa ja Espanjassa) sekä kaupalliset yritykset (esim. Ruotsissa, Englannissa, Hollannissa ja Australiassa).

Myös sillä, kuinka isosta kielialueesta on kyse, tuntuu olevan merkitystä. Pienillä kieli-alueilla (esim. Pohjoismaissa) kukin kohderyhmä on lukumäärältään niin pieni, että vaikkapa valtakunnallisen selkotiedotuskampanjan suuntaamista ainoastaan yhdelle ryhmälle ei ole pidetty mielekkäänä. Runsasväkisissä maissa tilanne voi olla toinen. Kun joku kohderyhmistä on riittävän suuri, sille on mahdollista tuottaa tarkasti kohden-nettuja selkosovelluksia. Näissä maissa myös selkokirjoitusohjeiden lähtökohtana on ollut ennemminkin jonkin tietyn ryhmän erityiset tarpeet kuin pyrkimys löytää kielen yksinkertaistamisen yleisiä periaatteita, jotka palvelisivat laajemmin eri ryhmiä. Esimerkiksi osassa Keski-Euroopan maita selkotoiminnalla tähdätään ennen kaikkea kehitysvammaisten kielellisten mahdollisuuksien parantamiseen.

Luotettavaa kansainvälistä tietoa lukutaidosta eri maissa saa lukutaitotutkimuksista, ja niitä voidaan käyttää pohja-aineistona selkokielen tarpeen arvioinnissa. Kolmen vuoden välein toteutettavissa PISA-tutkimuksissa (Programme for International Students Assessment, 2000, 2003, 2006 ja 2009) on selvitetty 15-vuotiaiden nuorten lukutaitoa. Vuoden 2009 PISA-tutkimukseen osallistui 65 maata tai aluetta. Suomi oli lukutaidossa kolmanneksi paras maa. Seuraavassa on mainittu joittenkin maitten pistemäärien keskiarvoja:

Shanghai (Kiina)	556
Korea	539
Suomi	536
Hongkong (Kiina)	533
Norja	503
Viro	501
Yhdysvallat	500
Ruotsi	497
OECD-maat/keskiarvo	493

Kaikkien maitten tulokset <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2010/liitteet/okm21.pdf?lang=fi>

Tutkimuksen mukaan heikkoja 15-vuotiaita lukijoita oli OECD-maissa keskimäärin 19 % ikäryhmästä. Myös EU-maissa arvio heikosti lukevien määrästä on noin viidennes nuorista (EU-komission lukutaitoraportti 2012). Kaikissa PISAan osallistuneissa maissa tytöt lukevat poikia paremmin.

Viime joulukuussa julkaistiin myös PISA 2012 ensituloksia. Tutkimus keskittyi matematiikan osaamiseen, ja uutena alueena on tietokonepohjainen ongelmanratkaisu. Suomessa tutkimuksessa on mukana noin 300 koulua ja lähes 9 000 oppilasta. Osana tutkimusta mitattiin myös lukutaitoa, ja tulosten mukaan Suomen keskiarvo oli laskenut edellisistä PISA-tutkimuksista. Vuoden 2009 tutkimuksen kolmas sija on vaihtunut kudenteen, Suomea paremmin pärjäsivät Shanghai, Singapore, Hongkong, Japani ja Korea.

Aikuisten lukutaitoa on mitattu kolmessa laajassa kansainvälisessä tutkimuksessa, ALL-tutkimuksessa (Adult Literacy and Lifeskills Survey, 1994–1998), IALS-tutkimuksessa (International Adult Literacy Survey, 2002–2006) sekä PIAAC-tutkimuksessa (Programme for International Assessment of Adult Competencies, 2011–2013). Aikuisten lukutaitotutkimuksia raportoineen EU-komission lukutaitoraportin (2012) mukaan 73 miljoonan aikuisen EU-kansalaisen lukutaito on niin heikko, että se vaikuttaa merkittävästi heidän taloudelliseen ja henkiseen selviytymiseensä.

Seuraavassa eräitten maitten tuloksia:

Japani	296
Suomi	288
Alankomaat	284
Australia	280
Ruotsi	278
OECD-maat	273
Saksa	270
Italia	250

Kaikkien maitten tulokset http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2013/PIAAC_2012.html

PISA- ja PIAAC-tutkimusten Suomen tuloksista enemmän sivuilla 15–17.

Selkotoimijoiden arvioita

Alkuvuodesta 2013 Selkokeskus toteutti sähköpostitse pienimuotoisen kyselyn, joka postitettiin 29 selkotoimijalle 14 maahan. Vastaajiksi valittiin tahoja, jotka ovat tiedossamme kansainvälisen Easy-to-Read-verkoston toiminnan sekä Selkokeskuksen aikaisempien kansainvälisten kontaktien kautta. Vastauksia kyselyyn saatiin seitsemästä maasta kymmeneltä eri taholta. Australiaa lukuun ottamatta kaikki vastaukset tulivat Euroopasta. Pienen vastausmäärän sekä Eurooppa-keskeisyyden vuoksi kyselyn tuloksia voi pitää lähinnä suuntaa antavina ja ajatuksia herättävinä. Sen sijaan varsinaisia maakohtaisia vertailuja ei tältä pohjalta ole mahdollista tehdä. Maavertailun sijaan vastaukset antavat kiinnostavan näkökulman siihen, miten selkokielen kohderyhmät hahmotetaan eri maissa ja keihin ja millä perusteilla selkotoimintaa suunnataan.

Kyselyssä kysyttiin, mille ryhmille taho tuottaa selkomateriaalia, miten suureksi selkokohteryhmät arvioidaan ja mihin tämä arvio perustuu (tutkimuksiin, tilastoihin, materiaalin tilauksiin tms.). Vastausten perusteella näyttää siltä, että monissa maissa erotellaan varsinaiset selkokielen tarvitsijat ja henkilöt, jotka voivat ajoittain hyötyä selkokielestä. Arviot selkokielen tarpeesta vaihtelevat 2,4 %:sta 47 %:iin. Valtavaan vaihteluun lienee syynä eri maissa ja eri tahoilla vaihtelevat käsitykset siitä, keille selkokieltä suunnataan ja miltä pohjalta arvio on tehty. Kohderyhmien määrien vertailua on tältä pohjalta mah-

dotonta tehdä, sillä kohderyhmät on eri maissa laskettu eri perustein (esimerkiksi Englannissa kehitysvammaisten lukumäärä, Australiassa kaikki heikosti lukevat). Useimmissa maissa arvio selkokielen tarpeesta liikkuu 6 %:sta 25%:iin. Monia vastauksia voi tulkitasiten, että noin 6–15 % ihmisistä tarvitsee jatkuvasti selkokieltä, koska heillä on vakavia tai pysyviä kielellisiä vaikeuksia, ja noin 25 % voi hyötyä selkokielestä ajoittain heikon lukutaitonsa vuoksi.

Kyselyssä nousee mielenkiintoisella tavalla esille se, millä perusteella kohderyhmän kokoa eri maissa on arvioitu. Näyttää siltä, että tältä osin vastaukset jakautuvat kahtia. Osassa maita kohderyhmän arviointi perustuu tilastoihin ja tutkimukseen, joita on käytetty arvion pohjana. Arviossa on lisäksi otettu huomioon muita tietoja, esimerkiksi selkomaateriaalien myynti- tai jakelutilastoja, erityisopetuksen tai kakkoskielen opetuksen oppilaslukumääriä sekä tietoa maan demografisesta rakenteesta ja sen muutoksesta. Pohjoismaista Suomessa ja Ruotsissa ja Keski-Euroopan maista Saksassa ja Itävallassa selkokielen kohderyhmien kokoa on arvioitu tällä tavoin. Osassa maita taas arvio perustuu puhtaasti tilastotietoon jonkin kohderyhmän suuruudesta, esimerkiksi kehitysvammaisten ihmisten määrästä.

Seuraavaan taulukkoon on koottu eri maista saadut tiedot ryhmistä, joille selkokielistä materiaalia maassa tuotetaan, sekä niiden koosta.

Iän vaikutusta ryhmän kokoon ei ole arvioitu muualla kuin Suomessa.

Maa	Selkokielen kohderyhmät	Kohderyhmän koko
Ruotsi	kehitysvammaiset henkilöt, henkilöt, joilla muistisairauksia, kielellinen erityisvaikeus, afasiaa, erilaisia aivovaurioita, kielenoppijat, hyvin iäkkäät, koululaiset, vastahakoiset lukijat	6–8 % (vakavia lukemisen vaikeuksia) 25 % (lukutaito ei yllä tasolle, jota edellytetään 9 peruskouluvuoden jälkeen)
Tanska	kehitysvammaiset henkilöt, aikuiset, joilla kielellinen erityisvaikeus, kielenoppijat, näiden ryhmien opettajat	9–18 % (kansalaisia, joilla ei ole riittävä lukutaito)
Saksa	1. kehitysvammaiset henkilöt 2. kaikki, joilla on lukemisen esteitä (lapset, nuoret, aikuiset, näkövammaiset, kuurot jne.), toiminnallisesti lukutaidottomat, maahanmuuttajat	0,6 % (kehitysvammaisia henkilöitä) 15 % (toiminnallisesti lukutaidottomia) 25 % (heikkolukutaitoisia)
Itävalta	1. kehitysvammaiset henkilöt (selkokielen tarve) 2. henkilöt, joilla heikko koulutus (selkeän yleiskielen tarve)	12 % (pysyvä selkokielen tarve)
Englanti	(lievästi) kehitysvammaiset henkilöt, mahdollisesti selkoaineistoista hyötyvät myös kielenoppijat ja jotkut vanhemmat ihmiset	2,4 % (kehitysvammaisia henkilöitä)
Espanja	maahanmuuttajat, vanhukset, henkilöt, joilla on oppimisvaikeuksia, kehitysvammaiset henkilöt, mielenterveyskuntoutujat	12 % (maahanmuuttajat) 17 % (vanhukset) 7–15 % (oppimisvaikeudet) 1–2 % (kehitysvammaiset) 9 % (mielenterveyskuntoutujat)
Australia	1. afaattiset henkilöt, kehitysvammaiset henkilöt, heikosti koulutetut henkilöt, mielenterveyskuntoutujat, henkilöt, joilla on kielellinen erityisvaikeus, koulupudokkaat, vanhukset, kielenoppijat ja henkilöt, joilla on erilainen kulttuuritausta, kuurot ja kuulovammaiset, sairaat 2. ihmiset, joilla ei ole aikaa, jotka ovat stressaantuneita tai kaipaavat yleiskäsitystä jostakin tiedosta	46 % (toiminnallisesti lukutaidottomia)

Taustatietoa uuden arvion laatimiseen

Suomen arvion pohjaksi on löydettävissä erilaisia tilastotietoja. Keskeisiä tietoja ovat esimerkiksi Tilastokeskuksen ja Kelan tiedot Suomen väestöstä.

Tilastokeskuksen väestörakennetilaston mukaan Suomen virallinen väkiluku oli vuoden 2012 lopussa 5 426 674 henkilöä, joista miehiä oli 2 666 622 ja naisia 2 760 052. Väkiluku kasvoi vuoden 2012 aikana 25 407 henkilöllä. Äidinkieleltään vieraskielisten määrä kasvoi 22 122 henkilöllä, mikä oli 87 prosenttia väkiluvun kasvusta.

Kelan tilaston mukaan vanhuuseläkkeellä vuonna 2012 oli 1 176 000 ja työkyvyttömyyseläkkeellä 251 000 henkilöä. Suomen väestö ikääntyy monia Euroopan maita nopeammin ja on arvioitu, että vuonna 2030 yli 65-vuotiaiden osuus väestöstä on jo liki 26 prosenttia.

Iän mukaan väestön voi jakaa neljään ikäryhmään. Vuodenvaihteessa 2012–2013 ikäryhmien koot olivat seuraavat:

0–4	304 000	5,6 %
5–19	908 000	16,7 %
20–64	3 195 000	58,8 %
65–	1 019 000	18,9 %

Seuraavaksi on tarkasteltu lähemmin niiden väestöryhmien kokoa, joiden ajatellaan hyötyvän selkokielestä.

Muistisairaudet ja aivoverenkiertohäiriöt

Dementialla tarkoitetaan oireyhtymää, johon liittyy laaja-alainen henkisten toimintojen heikkeneminen. Keskivaikea tai vaikea dementia on Suomessa 85 000 henkilöllä. Tämän lisäksi pääosin itsenäisesti selviytyviä, lievästi dementoituneita on noin 35 000. Dementia yleistyy erittäin jyrkästi iän mukana, niin että 65–74-vuotiaista noin 4 %, 75–84-vuotiaista runsaat 10 % ja yli 85-vuotiaista noin kolmasosalla on keskivaikea tai vaikea dementia (www.terveyskirjasto.fi). Työikäisiä muistisairautta sairastavia henkilöitä arvioidaan Suomessa olevan noin 7 000. Ennusteiden mukaan vanhojen ihmisten sekä samalla myös muistisairaiden ihmisten määrä tulee lisääntymään ainakin vuoteen 2030 saakka.

Muistisairaiden lisäksi vanhusväestössä on myös monia muita, joille selkosovelluksista on todennäköisesti hyötyä (hyvin iäkkäät, puutteellisen peruskoulutuksen saaneet).

Aivoverenkiertohäiriöt

Aivoverenkiertohäiriö (AVH) syntyy aivoinfarktista tai aivoverisuonen repeämän aiheuttamasta aivoverenvuodosta. AVH aiheuttaa aivojen toimintahäiriön, jonka seurauksena ilmenee esim. motorisia tai kielellisiä vaikeuksia. Aivojen toimintahäiriöitä voivat aiheuttaa myös aivovamma, aivokasvain tai aivotulehdus.

Aivoverenkiertohäiriöihin sairastuneita on Suomessa vuonna 2009 arvioitu olleen noin 82 000. Aivoinfarktin saa vuosittain noin 14 600 suomalaista ja aivoverenvuodon noin 4 000 suomalaista. Noin 2 500 henkilöllä aivoinfarkti uusiutuu vuoden sisällä. Ohimenevän aivoverenkiertohäiriön (TIA) saa noin 4 000 henkilöä. AVH-potilaista joka toiselle jää pysyvä haitta, puolelle heistä vaikea-asteinen. Joka neljäs toipuu täysin oireettomaksi, yli puolet omatoimiseksi ja joka seitsemäs tarvitsee laitoshoidoa (www.aivoliitto.fi). Vuonna 2009 ilmestyneen kuntoutusraportin mukaan kolme neljästä aivoverenkiertohäiriöön sairastuneesta oli yli 65-vuotias (http://www.aivoliitto.fi/files/751/AVH-kuntoutusprojekti_loppuraportti.pdf).

Maahanmuuttajat

Vieraskielisten määrä oli Suomessa vuoden 2012 lopussa 266 949, mikä oli 4,9 % väestöstä. Suurin vieraskielisten ryhmä oli venäjää äidinkielenään puhuvat, joita oli 62 554 henkilöä. Seuraavaksi suurimmat vieraskieliset ryhmät olivat vironkieliset (38 364), somalinkieliset (14 769), englanninkieliset (14 666) ja arabiankieliset (12 042). Maahanmuuttajien ikärakenne on hyvin nuori kantaväestöön verrattuna, ja todennäköisesti maahanmuuttajien määrä kasvaa edelleen nopeasti.

Maahanmuuttajien selkokielen tarve vaihtelee voimakkaasti. Suuri merkitys on sillä, mistä maahanmuuttaja saapuu Suomeen (vrt. Viro – Kaukoita) ja mikä on hänen peruskoulutuksensa. Osa voi hyötyä selkokielestä opintojen alkuvaiheessa pian Suomeen muuton jälkeen. Osalla taas suomen tai ruotsin kielen taito voi jäädä pysyvästi puutteelliseksi, jolloin selkokielen merkitys korostuu (erityisesti kotiäidit ja vanhukset). Pieni osa Suomeen saapuneista maahanmuuttajista on mekaanisesti luku- ja kirjoitustaidottomia. Erään arvion mukaan Suomeen tulee vuosittain noin 600 aikuista maahanmuuttajaa, joiden äidinkielen luku- ja kirjoitustaito on puutteellinen (Nissilä, L. 2009: Maahanmuuttajien koulutus Suomessa. Teoksessa L. Nissilä & H-M Sarlin: Maahanmuuttajien oppimisvaikeudet. Helsinki: Opetushallitus).

TEM julkaisi *Kotouttamisen kokonaiskatsauksen* lokakuussa 2013. Siinä todetaan, että kaikkien maahanmuuttajien osalta on vähän mahdollisuuksia seurata kielitaitoa tai sen kehittymistä. Tietoa kielitaidosta on kuitenkin kertynyt mm. *Maahanmuuttajabarometrin 2012* kautta. Siinä vastaajina olivat Suomessa asuvat Venäjän, Viron, Thaimaan, Kiinan, Irakin, Somalian ja Turkin kansalaiset. Kyselyyn vastasi yhteensä 611 henkilöä paperikyselyn kautta ja 348 henkilöä sähköisen kyselyn tai puhelinhaastattelun kautta. Vastaajia pyydettiin arvioimaan sekä suullista että kirjallista suomen tai ruotsin kielen taitoaan sen kielen mukaan, jota he osaavat paremmin. Parhaiten vastaajat arvioivat ymmärtävänsä puhuttua suomea tai ruotsia. Hieman yli puolet vastaajista arvioi lukevansa suomea tai ruotsia melko hyvin ja 16 % arvioi taitonsa erittäin hyväksi. Puhutun suomen tai ruotsin osalta vastaavat prosenttiosuudet ovat 50 % ja 20 %.

Tietoa kielitaidosta on myös Tilastokeskuksen *Maahanmuuttajien elinolot 2005* sekä *Maahanmuuttajien työkyky 2008* -selvityksissä. Molempien mukaan yli puolella maahanmuuttajataustaisista vastaajista oli mielestään riittävä kielitaidon taso. Uudemman kartoituksen mukaan (Mirja Tarnanen, Sari Pöyhönen: Maahanmuuttajien suomen kielen taidon riittävyys ja työllistymisen, Jyväskylän yliopisto 2011) maahanmuuttajista suurin osa osaa suomea itsearvioinnin ja ulkopuolisen arvioinnin mukaan vähintään melko hyvin.

Maahanmuuttajien kielitaitoja käsiteltiin myös *Osallisena Suomessa* -hankkeen kotouttamisselvityksessä (Jyväskylän yliopisto 2010, www.jyu.fi/hum/laitokset/solki/ajankohtais-ta/osallisenasuomessa/osallisenasuomessa.pdf). Kyselyyn vastasi 805 maahanmuuttajaa, joista naisia oli 61 %. Lähes 80 % vastaajista ilmoitti käyttävänsä suomea päivittäin, ja yli puolet käytti suomenkielisiä medioita. Suurin osa vastaajista piti suomen kielen taitoaan kaikilla osa-alueilla vähintään melko hyvänä. Vahvimaksi taidoksi arvioitiin tekstin ymmärtämisen taito, jossa hyvien osaajien osuus oli lähes 40 % ja huonosti osaavien osuus alle 5 %. Vastaajat olivat osallistuneet yleiseen kielitutkintoon ja siinä heidän oli luokiteltu kolmeen ryhmään. Tekstin ymmärtämisen osalta jakauma oli alle 3 14%, taso 3 62 % ja taso 4 24 %.

Kaikkiaan eri kartoituksissa selvä enemmistö maahanmuuttajista arvioi oman kielitaitonsa hyväksi. Kyse on kuitenkin omasta arviosta – tarkemmassa testauksessa kielitaito voi osoittautua arvioitua huonommaksi (toisinaan varmaankin myös paremmaksi). Lisäksi on oletettavaa, että kartoituksiin ovat enemmän vastanneet aktiiviset ja myös paremmin kieltä osaavat maahanmuuttajat ja esim. kotiäidit ja vanhukset ovat todennäköisesti aliedustettuina.

Maahanmuuttajien lukutaidosta saatiin tietoa myös PIAAC-tutkimuksessa (katso s. 17).

Erytystä tukea saavat oppilaat

Vuodesta 2011 alkaen peruskoulun oppilaiden saama tuki muuttui kolmiportaiseksi. Oppimisen ja koulunkäynnin tuki voidaan jakaa tuen keston ja laajuuden mukaan yleiseen, tehostettuun ja erityiseen tukeen. Mikäli yleinen tuki ei riitä, annetaan tehostettua tukea, ja mikäli tehostettu tuki ei riitä, annetaan erityistä tukea. Peruskoulun erityisopetustilasto sisältää tietoa lähinnä tehostetusta ja erityisestä tuesta.

Peruskoulun oppilaista 12,7 prosenttia sai tehostettua tai erityistä tukea syksyllä 2012. Osuus on runsaan prosenttiyksikön suurempi kuin vuotta aiemmin. Tehostetun tuen oppilaiden määrä oli 27 400 ja erityisen tuen 41 000. Tiedot käyvät ilmi Tilastokeskuksen koulutustilastoista. Tehostetun tuen oppilaista poikia oli 66 prosenttia ja tyttöjä 34 prosenttia. Erytystä tukea saaneista poikia oli 69 prosenttia ja tyttöjä 31 prosenttia.

Eri vammaisryhmät

Seuraavassa on kuvattu lyhyesti vammaisryhmiä, joiden jäsenille selkosovelluksilla on todennäköisesti käyttöä. Jos toisin ei ole mainittu, lähteenä on käytetty Hannu Virtasen *Selkokielen käsikirjaa* (2009).

Sikiöaikaisen alkoholi-altistuksen aiheuttamat oireyhtymät

Maassamme syntyy vuosittain arviolta 600–1000 alkoholin eriasteisesti vaurioittamaa lasta. Vaikeimmillaan vauriot voivat aiheuttaa lapselle kehitysvamman, lievimmillään alkoholi-altistus ilmenee erilaisina neurologisina oireina kuten keskittymis-, tarkkaavuus- ja oppimishäiriöinä, jotka voivat ilmetä vasta kouluiässä. Sikiövaurioiden laajaa kirjoa kuvataan termillä FASD (Fetal Alcohol Spectrum Disorders).

Kielellinen erityisvaikeus

Kielellisessä erityisvaikeudessa (aiemmin dysfasia) lapsen puheen ja kielen kehitys viivästyy tai etenee poikkeavasti. Lapsen kielellinen oppiminen ja toimintakyky eivät kehity iän mukaisesti. Kielellinen erityisvaikeus on karkeasti jaoteltavissa lievään, keskivaikeaan ja vaikeaan häiriöön. Kielellinen erityisvaikeus on yleisempää pojilla kuin tytöillä (www.aivoliitto.fi). Lapsilla kielellisen erityisvaikeuden esiintyvyydeksi on todettu diagnosointikriteerien mukaan vaihdelleen 1–7 % (www.kaupahoito.fi). Osalla kielellinen häiriö korjaantuu lapsen kasvaessa, osalle kielelliset ongelmat jäävät pysyvästi.

Kehityksen viivästymät

Kehitysvamma on vamma ymmärtämisen- ja käsityskyvyn alueella. Se voi johtua perimästä, sikiöaikaisista tai synnytyksen yhteydessä tapahtuneista häiriöistä tai syntymän jälkeisestä aivovauriosta. Kehitysvammaisia ihmisiä on arvioitu olevan Suomessa noin 40 000 eli 0,8 % väestöstä. Heistä suurin osa on lievästi kehitysvammaisia. Osa vaikeasti kehitysvammaisista ei osaa lukea eikä kirjoittaa tai näissä taidoissa on suuria puutteita. Laaja-alaisilla oppimisvaikeuksilla (LOV) tarkoitetaan monimuotoisia, vaikeasti määriteltävissä olevia oppimisvaikeuksia ja toimintakykypuutteita, jotka haittaavat yksilön toimintakykyä koulu- ja opiskelusuorituksissa, arjen askareissa, sosiaalisissa suhteissa ja työelämässä. Tämän joukon suuruudesta ei ole tarkkaa arviota, mutta kyse on vähintään kymmenistä tuhansista henkilöistä.

Autismin kirjo

Autismia ja autismin kaltaisia piirteitä kutsutaan yleisnimityksellä autismin kirjo. Siihen kuuluvat autismi, Aspergerin oireyhtymä sekä kehitysvammaisuuden tai muihin samankaltaisiin vammoihin liittyvät autistiset häiriöt. Autismi on keskushermoston kehityshäiriö, ja se huomataan yleensä silloin, kun lapsen pitäisi alkaa opetella vuorovaikutustaitoja. Autismin kirjoon kuuluvia henkilöitä arvioidaan olevan Suomessa noin 50 000, joista autistisia 10 000. Oireyhtymän arvioidaan olevan kolme kertaa yleisempää miehillä kuin naisilla.

Viittomakieliset

Kuuro on syntymästään saakka kuuro tai varhaislapsuudessaan kuulonsa menettänyt henkilö. Hänen äidinkieltensä on viittomakieli. Suomalainen viittomakieli on äidinkieli 4 000–5 000 suomalaiselle kuuroille. Viittomakielisten keskuudessa suomen kielen taito vaihtelee paljon: osa pärjää yliopisto-opinnoissa kirjoitetulla suomen kielellä, kun taas osalla lukutaidossa on selviä puutteita. Syntymäkuuroista lapsista valtaosalle asennetaan nykyisin ennen kahden vuoden ikää sisäkorvaistute. Sisäkorvaistute ei tee kuulosta normaalia, mutta mahdollistaa puheen ja ympäristön äänien kuulemisen. Lapset, joille on asetettu sisäkorvaistute, voivat käyttää kommunikointinsa tukena erilaisia puhetta tukevia visuaalisia menetelmiä tai viittomakieli voi olla heidän toinen kielensä puhutun kielen rinnalla (Kuuloliitto, kuuloavain.fi).

Kuurosokeat

Kuurosokeudeksi kutsutaan vakava-asteista kuulo- ja näkövammaan yhdistelmää. Kuurosokeiden tavat kommunikoida vaihtelevat. Jos henkilöllä on näön tai kuulon jäänneitä, saatetaan käyttää puhetta ja viittomakieltä. Jos kuurosokeus on täydellistä, tärkeä kommunikointikeino on taktiiliviittominen tunto- ja liikeaistien kautta. Suomen Kuurosokeat ry:n palvelujen piirissä on yhteensä noin 850 kuurosokeaa/kuulonäkövammaista asiakasta. Kuulonäkövammaisia ikääntyneitä henkilöitä on noin 5 000.

Muita selkokielestä hyötyjiä

Edellä mainittujen lisäksi on olemassa väestöryhmiä, joiden sisällä on selkokielen tarvitsijoita, mutta he ovat tyypillisesti selvä vähemmistö.

Lukemis- ja kirjoittamisvaikeus

Lukemis- ja kirjoittamisvaikeus eli dysleksia on erityinen oppimisvaikeus, jolla on neurobiologinen pohja. Vaikeudet näkyvät tarkassa ja/tai sujuvassa sanantunnistuksessa sekä heikossa oikeinkirjoitus- ja dekodauksissa (eli äänteiden yhdistämisessä sanaksi). Tiedetään, että lukivaikeus periytyy vahvasti etenkin pojille. Määritelmästä riippuen lukivaikeuksia on 3–5 %:lla väestöstä. Osalle heistä selkoteksteistä on todennäköisesti hyötyä.

ADHD

ADHD (attention deficit hyperactivity disorder) eli ylivilkkaus- ja tarkkaavaisuushäiriöllä tarkoitetaan henkilön yliaktiivisuutta, huonoa impulssien kontrollia ja kyvyttömyyttä suunnata ja ylläpitää tarkkaavaisuutta. ADHD:ta esiintyy 3–5 prosentilla 7–15-vuotiaista. Eriasteisia ADHD-oireita on Suomessa siis noin 200 000 ihmisellä. Heistä 80 % kärsii oireista aikuisenakin. ADHD-piirteet ovat yleisempiä miehillä kuin naisilla – yleisesti on päädytty lukuun 3:1 eli kolmea ADHD-miestä kohden on yksi ADHD-nainen. Osalle ADHD-oireisista selkoteksteistä saattaa olla hyötyä.

Mielenterveyden häiriöt

Suurin työkyvyttömyyttä aiheuttava tekijä on mielenterveyden häiriöt (noin 40 %), ja niiden osuus on ollut suurin vuodesta 2000 lähtien. Yksi mielen sairauksista on skitsofrenia. Sitä sairastaa koko väestöstä 0.5–1.5 %. Esiintyvyyksilukujen perusteella laskettuna Suomessa on noin 50 000 skitsofreniapotilasta. Miehillä skitsofrenia puhkeaa usein aikaisemmin kuin naisilla. Valtaosa mielenterveyden häiriöitten vuoksi työkyvyttömyyseläkkeellä olevista ei tarvitse selkokieltä. Tarve saattaa kuitenkin kasvaa iän myötä, jos esimerkiksi keskittymiskyvyssä tapahtuu muutoksia.

Syrjäytyneet

Lukemiseen liittyviä ongelmia on myös erilaisissa syrjäytyneitten ryhmissä. Alkoholi vaikuttaa voimakkaasti aivoihin ja vaikuttaa näin myös lukukykyyn. Tutkimuksissa on havaittu, että 40-vuotiaan alkoholistin aivot voivat olla kuin 70-vuotiaalla. Vakavasti alkoholisoituneilla tunnetaan myös aivovaurio, jossa lähimuisti katoaa.

Myös vankien keskuudessa on paljon ongelmia, jotka heijastuvat kirjoittamiseen ja luetun ymmärtämiseen. Tutkimuksissa on saatu tuloksia, että 20–60 %:lla vangeista on huomattavia ongelmia lukutaidossa (Vankilaopetuksen strategia 2008). Voimakkaasti yleistäen voi todeta, että oletettavasti noin joka toisella vangilla on vaikeuksia luetun ymmärtämisessä. Lisäksi vankiloissa on ulkomaisia vankeja, jotka usein osaavat suomea puutteellisesti. Suomen vankiloissa oli vuoden 2012 alussa Rikosseuraamuslaitoksen mukaan 3 214 vankia, heistä noin joka seitsemäs oli ulkomaalainen.

Ruotsinkieliset

Suomessa asui vuoden 2012 lopulla noin 279 000 (5,4 %) henkilöä, joiden äidinkieli on ruotsi. Valtaosa heistä ymmärtää niin hyvin suomea, että selkojulkaisuilla ei ole käyttöä.

Suomenkielisiä selkojulkaisuja käytetään kuitenkin jonkin verran ruotsinkielisillä peruskoululuokilla suomen kielen opetuksessa.

Selkoruotsin (lätt läst) tarvetta ei ole tarkemmin selvitetty, mutta käyttäjäryhmät ja todennäköisesti myös selkokielen tarvitsijoiden määrät ovat samansuuntaiset kuin suomenkielisellä puolella.

Romanit

Suomessa asuu noin 10 000 romanian, ja lisäksi Ruotsin puolella asuu noin 3 000 suomalaista romanian. Suomen kieli on paljolti syrjäyttänyt romanikielen romaniyhteisöissä. Vuonna 2002 joka toinen romanilapsi sai erityisopetusta. Kymmenessä vuodessa tilanne on kuitenkin parantunut, vuonna 2011 noin kaksi kolmasosaa koulujen rehtoreista oli sitä mieltä, että romanioppilaiden koulunkäynti sujuu samalla tavalla kuin muidenkin oppilaiden (Romanilasten perusopetuksen tilannekatsaus, Opetushallitus 2011).

Opiskelijat

Suomen kieltä ja kulttuuria voi opiskella yli 100 yliopistossa noin 30 maassa eri puolilla maailmaa – monissa niistä selkojulkaisua käytetään opetuksen tukena.

Koululaiset ym.

Selkoteksteillä on välillä käyttöä myös laajemmin yhteiskunnassa. Ei ole harvinaista, että esimerkiksi Selkosanomien lehteä käytetään peruskoulujen yleisopetuksessa. Selkotekstiä kaivataan usein myös silloin, jos ihminen haluaa omaksua jonkin tiedon nopeasti ja helposti.

Lukutaitotutkimusten Suomen tuloksia

Edellä esiteltyjen tietojen lisäksi voimakasta tukea selkokielen tarpeen arvioimiselle saadaan lukutaitotutkimuksista (tutkimusten kansainvälisiä tuloksia on esitelty sivuilla 7–8).

PISA 2009 ja 2012

PISAssa lukutaito oli painepistealueena vuonna 2000 ja toisen kerran vuonna 2009. Vuonna 2009 tutkimuksen kohdejoukon muodostavat lähtökohtaisesti arviointivuonna 15 vuotta täyttävät nuoret. Koulut valittiin satunnaisesti peruskouluista sekä lukioista ja ammatillisista oppilaitoksista. Tutkimukseen valittiin 203 koulua ja näistä 6 415 oppilasta. Otokseen valituista oppilaista 91 prosenttia suoritti kokeen ja vastasi oppilaskyselyyn Otannan ulkopuolelle jäivät erityiskoulut, joissa opiskeli 2,3 prosenttia kohdejoukosta.

Tutkimuksessa oppilaat jaettiin lukutaidon suorituspistemäärien perusteella seitsemälle eri suoritustasolle. Parhaat lukijat sijoittuivat suoritustasolle 6 ja heikoimmat tasoille 1a ja 1b. Suoritustasoille 1a ja 1b sijoittuneet ovat heikkoja tai erittäin heikkoja lukijoita,

joiden lukutaito riittää esimerkiksi selkeästi esitetyn tiedon etsimiseen lyhyehköistä ja tuttuja asioita käsittelevistä teksteistä. He eivät ole perinteisessä mielessä täysin lukutaidottomia, mutta eivät heikon lukutaitonsa vuoksi kykene hyödyntämään kaikkia tarjolla olevia oppimis- ja koulutusmahdollisuuksia.

Seuraavassa poimintoja tuloksista:

- Heikkoja lukijoita, jotka sijoituivat kahdelle alimmalle suoritus tasolle tai jopa niiden alle, oli Suomessa 8 prosenttia, joista suurin osa (6 %) sijoittui suoritus tasolle 1a. OECD-maissa heikkoja lukijoita oli keskimäärin 19 prosenttia.
- Suoritus tasolle 2 sijoittui Suomessa 17 prosenttia nuorista, kun vastaava osuus OECD-maissa oli keskimäärin 24 prosenttia.
- Heikoissa lukijoissa on poikia selvästi tyttöjä enemmän sekä Suomessa että OECD-maissa. Suomalaistytöistä heikkoja lukijoita oli 3 prosenttia ja pojista 13 prosenttia.

Lähde: Sari Sulkunen & Kari Nissinen: Heikot lukijat Suomessa. Artikkelij Kirjassa Sari Sulkunen & Jouni Välijärvi (toim.) PISA 2009 - tutkimuksen pääraportti: Kestääkö osaamisen pohja?, Jyväskylän yliopisto 2012

Selkokielen tarpeen arvioimisen näkökulmasta on huomioitava alimmalle tasolle jääneet 8 % sekä lisättävä siihen erityiskoulujen osuus 2,3 %. On kuitenkin mahdollista, että tässä joukossa on henkilöitä, jotka eivät selkokieltä tarvitse. Toisaalta myös paremmin lukevien joukossa voi olla selkokielen tarvitsijoita.

PISA 2012 keskittyi matematiikkaan, mutta siinä mitattiin myös lukutaitoa. Lukutaidon osalta tulos oli, että heikkojen lukijoitten osuus on lisääntynyt Suomessa systemaattisesti: suoritus tasolle 1 tai sen alapuolelle sijoittuneiden heikkojen tai erittäin heikkojen lukijoiden osuus oli vuonna 2000 7 prosenttia, vuonna 2009 8 prosenttia ja 2012 11 prosenttia. Kasvu vuodesta 2009 (samoin kuin myös vuodesta 2000) on tilastollisesti merkitsevä. (<http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2013/PISA12.html?lang=fi>).

PIAAC 2012

Kansainvälisen aikuistutkimuksen PIAAC 2012 ensituloksia julkaistiin lokakuun 2013 alussa. Suomen perusjoukon muodostivat kaikki 16–65-vuotiaat maassa asuvat henkilöt, riippumatta esimerkiksi äidinkielestä tai synnyinmaasta. Näitä henkilöitä oli Suomessa otantahetkellä keväällä 2011 noin 3,5 miljoonaa. Tästä väestöstä poimittiin tutkimusta varten edustava otos 8 099 henkilöä. Otokseen kuuluvista henkilöistä tutkimukseen osallistui 5 464 henkilöä. Suomen vastausosuus oli 66 prosenttia.

Suoritus pistemäärien perusteella aikuiset sijoitettiin lukutaidon suoritus tasolle. Varsinaisia suoritus tasoja oli viisi. Lukutehtävissä suoritus tasolle 1 sijoituvilla aikuisilla oli vaikeuksia vaativista lukutehtävistä selviämässä. Heidän lukutaitonsa riitti vain lyhyen ja tuttua aihetta käsittelevän tekstin ymmärtämiseen ja selvästi esitettyjen tietojen tunnistamiseen. Kaikissa osallistujamaissa jonkin verran väestöstä jäi myös tason 1 alapuolelle.

Tulosten mukaan aikuisten keskimääräinen lukutaito on Suomessa kansainvälises-

ti verraten erinomainen. Kaksi kolmasosaa suomalaisesta aikuisväestöstä on hyviä tai erinomaisia lukijoita. Toisaalta alimmalle suoritustasolle 1 sijoittui suomalaisesta aikuisväestöstä 8 prosenttia ja sen alle 3 prosenttia. Tällä joukolla oli suuria vaikeuksia lukutehtävien kanssa. Vaikka tämä ryhmä on Suomessa pienempi kuin OECD-maissa keskimäärin (15 %), niin lukumääräisesti tähän ryhmään kuuluu Suomessa noin 370 000 16–65-vuotiasta aikuista.

Kahden vanhimman ikäryhmän lukutaito osoittautui varsin puutteelliseksi muihin verrattuna. Parhaiten menestyneen ikäryhmän (30–34 -vuotiaat) ja vanhimman ikäryhmän (60–65 -vuotiaat) keskiarvojen erotus on peräti 55 pistettä, mikä on osallistujamaiden suurin näiden ikäryhmien välinen ero lukutaidossa. Vanhimman ikäryhmän lukutaidon keskiarvo on kuitenkin samaa tasoa kuin OECD-maissa keskimäärin. Erot ovat hyvin johdonmukaisia ja siksi on oletettavaa, että lukutaito huononee tasaisesti myös yli 65-vuotiaitten keskuudessa. Jos siis ikäryhmässä 60–65 alle alimman tason jäi 4 % ja alimpaan tasoon 18 %, on oletettavaa, että seuraavissa ikäryhmissä näiden ryhmien koko kasvaa tasaisesti.

Nuorin 16–19-vuotiaiden ikäryhmä menestyi heikommin kuin seuraava ikäryhmä eli 20–24-vuotiaat. PISA-arvioinneissa onkin tehty havainto, että suomalaisten nuorten lukutaidon suositustaso on vuosien 2000 ja 2009 välillä laskenut.

Suomalaisten miesten ja naisten lukutaidossa ei yleisesti tarkasteltuna ole merkittävää eroa, ei edes nuorimpien 16–19-vuotiaiden kohdalla. Tämä on sikäli hyvin kiinnostavaa, koska PISA-tutkimuksissa 15-vuotiaiden kohdalla ero poikien ja tyttöjen välillä on merkittävä. PIAACin raportissa todetaan, että selitys asiaan piilee ilmeisesti siinä, että ero lukutaidossa liittyy ensisijaisesti koulukontekstiin. Jos tarkastellaan tasolle 1 tai sen alle jääneiden lukutaitoa, sukupuolten välillä on kuitenkin merkittäviä eroja. Tason 1 alle jääneistä on miehiä 57 % ja naisia 43 %, tasolle 1 jääneistä miehiä on 54 % ja naisia 46 %.

PIAAC 2012 –tutkimuksessa kerättiin tietoa myös maahanmuuttajataustaisten suomen kielen lukutaidoista. Näitä henkilöitä oli tutkimuksessa kuitenkin vähän. Vain 40 tutkimukseen osallistunutta henkilöä oli ollut maassa vähemmän kuin 5 vuotta ja 189 maahanmuuttajaa oli ollut pitempään kuin 5 vuotta. Alle 5 vuotta maassa olleista 54 % jäi alimman tason alle ja lisäksi 27 % sijoittui alimmalle tasolle. Yli 5 vuotta Suomessa olleista 12 % jäi alimman tason alle ja 13 % jäi alimmalle tasolle. Kaikkiaan niistä, joilla suomi ei ollut äidinkieli, 15% jäi alimman tason alle ja 14 % alimmalle tasolle. Tämän otoksen valossa siis noin kolmasosa maahanmuuttajataustaisista henkilöistä lukee suomea huonosti tai ei osaa lukea lainkaan.

Yleistäen voidaan todeta, että suomalaisten aikuisten keskimääräisessä lukutaidossa ei ole juurikaan tapahtunut muutosta 14 vuoden kuluessa. Vanhimmissa ikäryhmissä PIAAC:n keskiarvot ovat kuitenkin 6–10 pistettä korkeampia kuin vuonna 1998 tehdyssä aiemmassa tutkimuksessa eli vanhimman ikäryhmän lukutaito on jonkin verran kohentunut.

Aikuisten taitojen kohentamisessa haasteeksi nousee se, etteivät perustaidoiltaan heikot useinkaan itse tiedosta taitojensa riittämättömyyttä.

Lähde: Antero Malin, Sari Sulkunen ja Kati Laine: PIAAC 2012. Kansainvälisen aikuistutkimuksen ensituloksia. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2013:19.

Tarve on lisääntynyt

Viime vuosina monet selkokielen asiantuntijat ovat esittäneet, että selkokielen tarve on Suomessa lisääntynyt verrattuna vuoteen 2002, jolloin edellinen arvio tehtiin. Tarpeen lisääntymiselle onkin löydettävissä seuraavia perusteita:

1. Suomen asukasluku on noussut

Vuonna 2002 Suomen väkiluku oli 5 206 000, vuoden 2012 lopussa 5 427 000. Näin ollen selkokielen käyttäjien määrä on lukumääräisesti noussut, mikäli prosenttiosuuden oletetaan pysyneen samana tai nousseen.

2. Vanhempien ikäluokkien koko on kasvanut

Yli 65-vuotiaiden osuus koko väestöstä oli 2000-luvun alussa 15,0 % vuoden 2012 lopussa 18,8 %. Vanhemmissa ikäluokissa lukutaito on heikompi kuin nuoremmissä ikäluokissa.

3. Maahanmuuttajien määrä on kasvanut

Vuonna 2002 Suomessa oli maahanmuuttajia noin 120 000, nyt yli puolta enemmän eli noin 267 000.

4. Erityistä tukeva saavien oppilaiden määrä on kasvanut

Vuonna 2002 erityisopetusta sai alle 6 % oppilaista, 2012 liki 13 % oppilaista sai tehostetua tai erityistä tukea.

Arvion pohjaksi on myös löydettävissä erilaisia olettamuksia, jotka varsin todennäköisesti pitävät paikkansa. Selkokielen tarvitsijoista voidaan esittää esimerkiksi seuraavia olettamuksia:

1. Kouluaikana selvä enemmistö nuoremmista on saanut erityistä tukea koulussa tai on ollut erityisopetuksessa.
2. Valtaosa sijoittuu lukutaitotutkimuksissa heikkoihin tai hyvin heikkoihin lukijoihin.
3. Yli 65-vuotiaiden joukossa tarve kasvaa nopeasti, mitä vanhempiin ikäluokkiin siirrytään.

Kun edellä esitetyt väittämät otetaan huomioon, tarpeen arvioinnille on määriteltävissä erilaisia ääriarvoja. Esimerkiksi 15-vuotiaista tiedetään, että PISA 2009 -tutkimuksen mukaan 8 % heistä on heikkoja lukijoita, ja silloin joukosta uupuvat erityiskoulujen oppilaat 2,3 % (uusimmassa PISA 2012 -tutkimuksessa heikkojen lukijoitien määrä oli 11 %.) Lisäksi tiedetään, että opetustilastojen mukaan koululaisista 13 % saa koulussa tehostettua tai erityistä tukea. Heikosti lukevissa samoin kuin erityisopetukseen osallistuvissa on enemmän poikia kuin tyttöjä. Edellä esitettyjen lukujen pohjalta voidaankin esittää arvio, että selkokielen mahdollisia käyttäjiä lasten ja nuorten (5–19 -vuotiaat eli 0,9 miljoonaa suomalaista) parissa on 8–12 %, ja enemmistö heistä on poikia.

Aikuisväestön osalta monet oppimiseen ja ymmärtämiseen liittyvät vaikeudet ovat nuoriin verrattuna pienempiä, mutta toisaalta osalla kielelliset taidot ovat saattaneet jo heikentyä (taustalla esim. muistisairaus). PIAAC-tutkimuksessa alimmalle suoritustasolle lukutaidossa sijoittui suomalaisesta aikuisväestöstä 8 prosenttia ja sen alle 3 prosenttia.

Selkokielen tarpeeksi 18–64 -vuotiaiden (3,2 miljoonaa) joukossa voidaan arvioida olevan 6–10 %. Heikoissa lukijoissa on jonkin verran enemmän miehiä kuin naisia.

Yli 65-vuotiaita on hiukan yli miljoona. Heidän osaltaan tarvetta nostavat muistisairaudet sekä muut ikääntymiseen liittyvät toimintakyvyn muutokset (mm. AVH, erittäin korkea ikä). Lisäksi on otettava huomioon se, että ikääntyvän väestön peruskoulutus on yleisesti tarkasteltuna alempi kuin nuoremmissa ikäluokissa. Yli 65-vuotiaiden lukutaidosta ei ole tutkimuksia, mutta PIAAC-tutkimuksessa 60–65 -vuotiaista alle alimman tason jäi 4 % ja alimmalle tasolle 18 % eli yhteensä peräti 22 % vastaajista. Edellä esitetyn pohjalta arvio yli 65-vuotiaiden selkokielen tarpeesta on 15–20 %. On kuitenkin muistettava, että osalle muistisairaista selkokielistkin tekstit ovat liian vaikeita ja soveltuvat käyttöön vain tietyn, rajatun ajan eli tarvitaan puhetta tukevaa ja korvaavaa kommunikointia.

Selkokielen tarpeen arvioon voidaan edetä myös tarkastelemalla eri tarvitsijaryhmien kokoa. Suomessa asuu noin 267 000 ihmistä, joiden äidinkieli ei ole suomi tai ruotsi. Muistisairaita tai muuten paljon tukea tarvitsevia vanhuksia (AVH ym.) on vähintään 150 000.

Tämän lisäksi on vielä olemassa eri vammaisryhmistä koostuva joukko, jonka kokoa on vaikea määrittellä. Määrittelyä vaikeuttaa se, että sama henkilö on usein laskettu mukaan kahteen tai kolmeen ryhmään (esimerkiksi ryhmiin autismin kirjo ja kehityksen viivästyminen). Selkeimmin tähän ryhmään kuuluvat kehitysvammaiset henkilöt (40 000). Lisäksi mukana ovat autismin kirjon henkilöt ja ne, joilla on kielellinen erityisvaikeus, FASD, LOV tai viittomakieli äidinkielenä (katso tarkemmin sivut 12–13). Kun mukaan lasketaan vielä alle 65-vuotiaat, joilla on muistisairaus tai AVH, voidaan näihin ryhmiin arvioida kuuluvan yhteensä noin 200 000 henkilöä.

Mainittujen kolmen pääryhmän lisäksi selkokielestä hyötyviä on vielä jonkin verran lukivaikeuksisten, ADHD-oireisten, syrjäytyneiden ym. joukossa (katso tarkemmin sivut 14–15).

Kaikissa ryhmissä vain osa hyötyy selkokielestä. Arvion pohjaksi ryhmät voidaankin jakaa karkeasti kolmeen luokkaan, joissa jakoperuste on suomen yleiskielen ymmärtäminen. Ensimmäisessä ryhmässä henkilöillä on merkittäviä ymmärtämisen ongelmia, toisessa lieviä ja kolmannessa ymmärtäminen on normaalia. Ensimmäisen ryhmän jäsenten voidaan olettaa hyötyvän selkokielestä, toisen ryhmän selkeästä yleiskielestä (ja monin osin selkokielestä) ja kolmannen selviävän ongelmitta myös vaikeamman kielen parissa.

Ryhmä	Merkittäviä ongelmia yleiskielen ymmärtämisessä	Lieviä ongelmia yleiskielen ymmärtämisessä	Ei ongelmia yleiskielen ymmärtämisessä
Yli 65-vuotiaat	150 000	300 000	(loput)
Vieraskieliset (suomi tai ruotsi ei ole äidinkieli)	130 000	70 000	70 000
Henkilöt, joilla on laaja-alainen neurobiologinen vamma (esim. kehitysvamma, autismin kirjo) tai aivosairaus (alle 65-vuotiaat)	100 000	50 000	50 000
Muut ryhmät (lukivaikeudet ym.)	50 000	400 000	(loput)
Yhteensä	430 000 (8 %)	820 000 (15 %)	(loput)

Selkokielen tarvearvio 2014

Edellä esitettyyn perustuen Selkokeskuksen arvio selkokielen tarpeesta on seuraava:

Selkokielen tarve vaihtelee eri ikäkausina:

- lapset ja nuoret 8–12 %
- työikäiset 6–10 %
- yli 65-vuotiaat yli 15–20 %.

Selkokielen kohderyhmiin kuuluu Suomessa noin 430 000–650 000 (8–12 %) henkilöä. Heidän joukossaan on poikia ja miehiä jonkin verran enemmän kuin tyttöjä ja naisia, ja pieni osa heistä on mekaanisesti lukutaidottomia.

Tämän lisäksi selkokielestä on hyötyä tietyissä tilanteissa suuremmalle, noin 20–25 %:lle väestöstä (tällöin mukana ovat myös selkokielen tarvitsijat).

Tiivistäen voidaan sanoa, että selkokielen tarvitsijoita on Suomessa yli 500 000 eli noin 10 % väestöstä.